

Ami a lélek csendjében megszólal

Többek között egy Porphüriosz¹-idézzel kezdeném, egyike a nagyon korai feljegyzéseknek, amik reflektálnak a gondolkodásra. Így hangzik: *Azt nevezem gondolkodásnak, ami a lélek csendjében megszólal.* És akkor azt is meg lehet érteni, tulajdonképpen vizsgálat tárgyává lehet tenni, hogy hogyan jön létre egy gondolat, egy mondat. Olyan mondat, amit tényleg magunk gondolunk, nem olyan, amit ismétlünk, vagy megszokásból mondunk, hanem amit tényleg komolyan gondolunk. Ha visszafelé követjük a megjelenéstől, attól, ami már megjelent, akkor valahol ezt találjuk.

A forrástól a megszólalásig vezető lépcsők

A megszólalásig vezető utat különbözőképpen ábrázolják a különböző rendszerek és gondolati megközelítések, aszerint, hogy milyen finomsággal figyelik meg az utat a megszólalástól visszafelé a forrásig. Egyes gondolkodóknál, mint pl. Aquinói Szent Tamás, három szintű ez az út, egy szanszkrit tanításban kilenc lépcső vezet a forrástól a megszólalásig. Valahol van egy akarat. De olyan akarat, ami még nemcsak a gondolkodást, hanem az érzést is magában foglalja, mert – mint tudjuk – a gondolkodás alapja az érzés. És nemcsak a logicitás érzésében – Steiner igazság-érzésnek nevezi – felel meg a gondolkodás az érzésnek, de tartalma, a gondolkodás „mi”-je is egy érzésnek felel meg. Ez azt jelenti, hogy annak, amit végül kimondok az elhangzó mondatban, megfelel egy érzés, ami éppen annyira egyértelmű vagy többértelmű, mint maga a mondat, vagyis teljesen megfelel neki. Nemcsak az általános logicitásra vonatkozóan érzés a gondolkodás alapja, de az egyes gondolatoknál is ez a helyzet. És eredetileg ezt az érzést is magába foglalja az, amit nyelvünkben akaratként nevezünk. Ez természetesen nem a hétköznapi akarat, annak ehhez tulajdonképpen semmi köze. Azt mondhatnánk, ez utánzó akarat, ami valószínűleg abból a szubsztanciából van, amiből az Én-lények kommunikatív hálózata felépül, amiről tegnap hallottunk². Onnan, ennek az akaratként a segítségével utánzunk. Ha azt mondom, utánzunk, ez nem azt jelenti, hogy van ott már valami, ami egyszer s mindenkorra előre kész, amit aztán az emberi akarat utánoz, vagy ami által alakítani engedi magát. Hanem a semmi, vagy a világosság, vagy a Logosz tározójából formálódik ki egy aspektus, egy rész, egy részlegesség, ami azonban hiánytalanul összeolvad, összefügg az egésszel. Ezt az összefüggést érezni lehet a megszólaló mondatban, vagy akár egyetlen szóban is: minden szó a Logoszhoz vezet. Minden szótól eljuthatunk visszafelé a világ stílusához. Ahhoz, ahogy a világ be van rendezve – a Logosznak megfelelően. Mert minden szó magában foglalja az egész nyelvet – sőt nemcsak³ azt – amihez a szó tartozik. Nem lehet kiragadni egy német szót a német nyelvből és azt mondani, ez még mindig egy szó. Nem az. Csak a megfelelő nyelv összefüggésében szó. Különben nem jelent semmit. Ha azt mondom németül, hogy „in” (-ban), akkor ez a szócska fölidézi az egész német nyelvet. Különben nem nevezhetjük szónak. És egy gondolat minden csírája így utal vissza az egészre. Vissza lehet követni. Nyelvünkben nincs más kifejezés, mint akarat és érzés és gondolkodás, de vannak olyan nyelvek, amik tovább bontják ezt a háromságot, igen, vannak olyan átmenetek, ami a mi nyelvünkben aztán mindig úgy jelenik meg, hogy: nincs gondolkodás érzés nélkül, és nincs érzés akarat nélkül, és így tovább. Tulajdonképpen folytonosság jelenik meg itt, amit darabokra vagdosunk, esetünkben háromra.

Végül is nem vonatkozik más törvényszerűség a lélek csendjében megszólaló gondolkodásra, mint az, hogy minden, ami így jön létre, értelmes. Akkor is, ha ezt az értelmet nem lehet

¹ Porphüriosz (232/233 – 304 körül) késő ókori görög újplatonista filozófus.

² Utalás a halál és születés közötti „időszak” közepére, az Én-lények közvetlen, rejtetlen kommunikációjára.

³ Ez a „nemcsak” később nem került kifejtésre, föltehetően az összes nyelv fölötti Logosz-világra utal.

szavakkal megfogalmazni, mint az egész művészetben. Az értelmet, ami egy képben vagy zenedarabban, vagy akármilyen művészi alkotásban megjelenik, nem lehet szavakkal visszaadni. Tulajdonképpen egy színdarabban sem. Ez paradoxnak hangzik; mégis így van. Amit egy jó darab mond, az nem a szavak. Hangsúlyozom, jó darabról van szó. Egy jó darabnál ugyanis óriási különbség van a darab szövege és a színpadon megjelenő jelenetek között. Egy nem jó darabnál mindegy, hogy színpaddal vagy anélkül élvezzük-e, anélkül, hogy akárcsak elképzelnénk, hogy hogyan jelenhetne meg a színpadon. Egy jó darabnál a különbség óriási. A színpadi helyzetek vagy konstellációk nem jelennek meg a szövegben. Egyes szerzők részletes utasításokat adnak elképzeléseikről, ami szerint a darabot a színpadon játszani kell, de azt se kötelező betartani. És ez a plusz – az előadásban, a színpadon természetesen látható ez a plusz, ami nincs benne a szavakban.

Ezért mondhatjuk: Egy gondolat, egy mondat valahol annál kezdődik, amit akaratnak hívunk, aztán átmegegy egy specifikus érzésbe, a később elhangzó mondatnak megfelelő értésbe, és aztán belép a szavak nélküli gondolkodásba. Általában akkor kezdünk felébredni. Hogy ez a szavak nélküli gondolkodás a mondatot még azelőtt ragadja meg, mielőtt szavakba, egy nyelv szabályaiba öltözött volna, de mégis egyértelműen, határozottan él bennünk, abban mutatkozik meg, hogy éppen a szavakba még nem öntött jelentés az, amit lefordítunk egy másik nyelvre. És ez szabja meg azt is, hogy a megszólaló mondat helyesen fejezi-e ki azt, ami nem szólalt meg. Ezt érezni lehet. És akkor javítunk a kifejezésen, ha kell. Még egyszer nekifutunk. Tulajdonképpen érezzük, amikor a kifejezés nem egyezik pontosan a szavak nélküli értelemmel. Nemcsak arról van szó, hogy az élő nyelvten, minden nyelvten csak vetülete annak a fonadéknak, ami tulajdonképpen az egész. – Egész alatt az egész világot értem, úgy, ahogy van. – Minden gondolat az egész világból jön és összefüggéseiben visszavezethető – nincs erre német vagy magyar szó – az *arche*-ig, ez a megfelelő görög szó. Az *arche* kezdést jelent, de egyszersmind uralkodást is, amint az olyan szavakon látható, mint monarch, monarchia, archangelos (arkangyal). Akin uralkodnak, az is *arche*. A birodalmat is úgy hívják: *arche*. Nem lehet lefordítani. Boethius le tudta fordítani latinra, de, amennyire tudom, ezzel aztán vége is van a lehetőségeknek. Boethius úgy fordította: princípium. Az elv, ami uralja azt, aminek az elve. És természetesen kezdet is egyben.